

Rode kamhoenders of kippen?

Hoe scheiden we het kaf van het koren?

Ludo PINCEEL

Het zou best kunnen dat het houden van wilde diersoorten in de toekomst alleen nog dan maatschappelijk aanvaard zal worden, als het kadert binnen projecten rond educatie of conservatie. Anderzijds is het deelnemen aan dergelijke projecten alleen dan zinvol als men over de juiste dieren kan beschikken. Dat wil zeggen dat vooraleer dieren in een kweekprogramma kunnen opgenomen worden, men de nodige garanties moet hebben dat de betrokken individuen tot de juiste soort of ondersoort behoren. Meestal is het wel mogelijk, via een DNA-onderzoek uit te maken of dit het geval is, dit echter op voorwaarde dat de nodige voorbereidende research omtrent de betrokken soort of ondersoort reeds gebeurd is. Is dit (nog) niet het geval, dan is men vaak op morfologische criteria aangewezen om te beslissen of bepaalde kweekgroepen al dan niet moeten worden aangehouden.

Het rode kamhoen, *Gallus gallus* (L.) neemt binnen deze problematiek een unieke situatie in.

- ✓ Vooreerst is deze soort als stamvader van de economisch meest belangrijke vogel ter wereld, de kip, van onschatbare waarde voor de mensheid. Alle projecten omtrent het rood kamhoen moeten dan ook onze bijzondere aandacht genieten.
- ✓ Vervolgens is er het voortdurende gevaar dat de overgebleven wilde populaties door infiltratie van tamme kippen genetisch gecontamineerd worden, zodat de eigenheid van de soort dreigt te verdwijnen en niemand op de duur nog weet hoe een echt rood kamhoen eruit moet zien.
- ✓ Tenslotte is het verspreidingsgebied van het rood kamhoen enorm groot, zodat er binnen de soort reeds aanzienlijke variatie kan optreden. Dit heeft in het verleden geleid tot de beschrijving van een aantal ondersoorten. Een éénvormig rood kamhoen bestaat dus niet.

Wanneer we nu op zoek gaan naar kenmerken die ons moeten toelaten een echt rood kamhoen van een kruising met een tamme kip te onderscheiden, kunnen we ons gelukkig op een aantal kenmerken richten. Die kenmerken localiseren zich voornamelijk op twee gebieden: de morfologie (het uitzicht) en de ethologie (het gedrag). Wel dient er hier op gewezen dat elk kenmerk het resultaat is van een wisselwerking tussen aanleg en milieu. Zelfs dieren met een perfecte genetische aanleg (DNA) zullen maar een constant uitzicht en gedrag vertonen wanneer het milieu dat toelaat.

Vooraf voor wat de gedragsfactoren betreft, is een aangepast milieu, dat de nodige sleutelprikkels aanbiedt, van enorm belang. De manier waarop dieren door de mens in beschermd milieu gehouden worden, voldoet heel vaak niet aan deze eisen. Het wegvallen van de milieudruk heeft daarentegen meestal degeneratie van de normale gedragspatronen tot gevolg. De zogenaamde 'Prägung', dit is het inprenten van in de natuur levensnoodzakelijke gedragingen wat in de regel alleen in contact met ouders en andere soortgenoten kan gebeuren, blijft bij dieren die door een broedmachine of door broedse kippen worden uitgebroed en in een opfokhokje worden grootgebracht uiteraard totaal achterwege.

Het ontbreken van een gewenst kenmerk hoeft dus niet noodzakelijk een veroordeling van het betrokken dier in te houden. Het kan immers dat de aanleg er wel was, maar ten gevolge van de gewijzigde milieuomstandigheden niet tot uiting kwam. De aanwezigheid van bepaalde kenmerken, zoals een goed ontwikkelde kam bij de hen, kan dat wel, aangezien de hen van een rood kamhoen daar de aanleg niet voor bezit.

Bij het nazicht van de literatuur vinden we reeds een hoop aanwijzingen over de verschillen tussen wilde kamhoenders en de kruisingen met tamme kippen.

NISHIDA (1980) wijst op de volgende kenmerken.

- ✓ De huid is bij wilde kamhoenders dun en rozig, bij kruisingen dikker en geelwit. Kamhoenders laten daardoor gemakkelijk hun veren bij het vastgrijpen.
- ✓ De kam is bij de haan klein en dun en niet groot en dik.
- ✓ De poten zijn glad en niet ruw en dragen bij de haan scherpe sporen.
- ✓ De dekveren van het lichaam van de hanen zijn zwart, terwijl de primaire slagpennen een smalle bruinen buitenrand hebben en de secundaire pennen een bruine buitenvlag.
- ✓ De wilde dieren hebben langere poten en vleugels dan de hybriden.

KHIN MAY NYUNT (1993) voegt hier enkele kenmerken aan toe.

- ✓ De kam bij de hennen is zeer klein.
 - ✓ De kuikens vertonen kleine witte vlekjes op de vleugels.
- Zij wijst echter vooral op een aantal belangrijke gedragskenmerken.
- ✓ Wilde kamhoenders zijn monogaan in tegenstelling tot hun tamme afstammelingen.
 - ✓ Kuikens van kamhoenders vliegen reeds goed na 3 weken.
 - ✓ Kamhoenders vertonen regelmatig wild vlieggedrag, zelfs zonder aanwijsbare reden.
 - ✓ Hanen van kamhoenders schreeuwen niet wanneer ze gepakt worden ('stille prooi').
 - ✓ Het kakelgedrag van de hen is verschillend: ze kakelt wanneer ze verontrust is, bij wijze van alarm, maar nooit na het leggen.

BRISBIN (1996) baseert zich op waarnemingen bij een populatie dieren afkomstig uit India en bevestigt de meeste van deze kenmerken. Hij hecht vooral belang aan:

- ✓ Het voorkomen van een eclipsrui (zwart overgangskleed) bij de hanen.
 - ✓ De totale afwezigheid van een kam bij de hennen.
 - ✓ De horizontale staartdracht.
- En voor wat het gedrag betreft:
- ✓ Het abrupt afbreken van de laatste noot van de kraai (de zogenaamde 'korte kraai').
 - ✓ Het zeer wilde gedrag (veel vliegen en uitgesproken vluchtgedrag tegenover de mens). Hij stelt dit gedrag zelfs vast bij de hybriden van de eerste generatie.

Er dient hier wel vermeld dat Brisbin zich voor een aantal kenmerken beroept op literatuurgegevens van de hand van DELACOUR (1947). Het gaat hier meerbepaald om de totale afwezigheid van een kam en de horizontale staartdracht. Bij nazicht van de oorspronkelijke teksten blijkt Delacour niet de term 'absent', maar wel 'much reduced' te gebruiken voor de kam van de hen en niet 'horizontal' maar 'more horizontal tail carriage' voor wat de staartdracht betreft.

Gedurende ons onderzoek van balgen in de musea van Tring (UK), Paris (F) en Leiden (NL), waarbij vooral Marc Neyrinck en Ivo Tressinie assisteerden en Ivan Roels het nodige op de gevoelige plaat vastlegde, en bij observaties van levende dieren in diverse collecties, konden we eveneens een aantal zaken vaststellen.

- ✓ Er zijn betrekkelijk weinig exemplaren met een eclipskleed in de museumcollecties; ze zijn wel afkomstig vanuit het hele verspreidingsgebied.
- ✓ De kammen van de hennen zijn nooit volledig afwezig, maar zijn wel sterk gereduceerd.
- ✓ De staart van de haan bezit nooit meer dan twee lange sikkilveren (de twee centrale staartveren), terwijl de lengte van de bijsikkels nooit die van de rechte staartveren overtreft. Dit is in tegenstelling met heel wat zogenaamde wilde kamhoenders in collecties die met een rijk bevederde staart pronken. Ook de waarschijnlijk verwilderde kamhoenders op de Fillipijnen hebben een 'verkeerde' staart.

Persoonlijk beschikken wij over een aantal kweekparen rode kamhoenders met uitstekende morfologische kwaliteiten, waarbij we konden vaststellen dat bij natuurbroed de haan actief aan de broedzorg deelneemt. Dit wijst inderdaad op een eerder monogame instelling. Zeer opvallend verschillend van krielkippen is het gedrag van hen en kuikens. Bij onraad geeft de moeder een korte schreeuw en vlucht weg in een typische lage vluchthouding (nek en staart horizontaal gestrekt) terwijl de kuikens uit elkaar stuiven en zich dan doodstil op de grond neerdrukken. Ze blijven onbeweeglijk wachten tot de moeder terugkomt. Een dergelijk gedrag wordt bij heel wat wilde vogelsoorten (bv. steltlopers waargenomen) maar zeker niet bij onze tamme kippen. Ook het wilde gedrag (alarm slaan en eventueel opvliegen) wanneer iemand hun territorium nadert, kunnen we bij onze dieren elke dag opnieuw waarnemen.

Wanneer dieren in volle vrijheid gehouden worden, kunnen ze hun gedrag ten volle ontplooiën en komen nog een aantal verrassende zaken te voorschijn. Zo zoeken moeder en kuikens al heel snel een hoge roestplaats op: de slagpennen van jonge kamhoenders ontwikkelen ongelooflijk snel. In tegenstelling tot tamme kippen, die bij voorkeur dicht bij de stam zitten, zoeken kamhoenders de dunne uiteinden van de takken op. Ze wisselen ook regelmatig van roestplaats.

Tot besluit dient er nog op gewezen dat het feit dat bepaalde dieren zich door hun uiterlijk of door hun gedrag of op termijn door een DNA-analyse als niet 'echt wild' manifesteren, niet noodzakelijk een ramp is. Bastaarden zijn meestal veel sterker en ook vruchtbaarder dan raszuivere dieren en ze wennen veel sneller aan de nabijheid van de mens. Een liefhebber kan dus aan dergelijke dieren heel wat genoeg beleven. Het moet echter wel duidelijk zijn dat ze nooit in een kweekprogramma tot behoud van een diersoort zullen kunnen opgenomen worden. Ook kan er vanuit de conservatiemiddelen een zekere gerechtvaardigde terughoudendheid bestaan om zuivere dieren aan collecties toe te vertrouwen waarin ook hybriden gehouden worden.

Sommige mensen houden een straathond zonder enig duidelijk ras en beleven daar onnoemelijk veel plezier aan. Anderen willen een dier van een bepaald ras, maar vinden het helemaal niet erg dat het niet perfect is en dus nooit een beker zal winnen op een tentoonstelling.

Tenslotte zijn er mensen die er alles voor over hebben om het ideaal zo dicht mogelijk te benaderen. Ieder zijn meug dus.

Het heeft alleen niet veel zin zichzelf of anderen voor de gek te houden. Men moet gewoon weten wat men wil.

Literatuurgegevens:

BRISBIN, I. L. (1996) *Concerns for the genetic integrity and conservation status of the wild junglefowl*. Tragopan 4, 11-12.

DELACOUR, J. (1947) *Birds of Malaysia*. Mac Millan, New York.

NISHIDA, T. (1980) *Ecological and morphological studies on the jungle fowl in southeast Asia*. In: 'Biological rythms in birds' (Tanabe e.a.), 301-313, Jap. Sci. Soc. Press, Tokyo / Springer Verlag, Berlin.

NYUNT, K.M. (1993) *How to identify the red junglefowl*. Aviculture Magazine 99, 76-78.